

MIROSLAW PŁONKA, Instytut Historii i Archiwistyki
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
https://orcid.org/0000-0002-3806-1146
mirekplonka@interia.pl

***IN SUO PATROCINIO* – WŁAŚCICIELE MAJĄTKU ZIEMSKIEGO W DĄBRÓWCE I OSTAŁÓWCE W XVII WIEKU**

STRESZCZENIE: Lokowane w XIV wieku Dąbrówka i Ostalówka były niegdyś dwiema wsiami prywatnymi, podczas gdy obecnie ta druga stanowi dąbrowski przysiółek. Obie do chwili obecnej nie doczekały się naukowego opracowania swojej przeszłości, podczas gdy jej właścicielami byli m. in. sędzia ziemski zatorski i podwojewodzi krakowski Piotr Strzała, pokojowiec Mikołaja Zebrzydowskiego – Hieronim Strzała, podstarości żywiecki Stanisław Biegański, rajca krakowski Jakub Reynekier czy stolnik podolski Michał Wilkoński. Autor poza krótkim omówieniem wsi i ich mieszkańców w XVII wieku, przedstawił rodziny szlacheckie, które były właścicielami ziemskimi lokalnych majątków. Uzupełnieniem tekstu jest edycja źródłowa fundacji krów żelaznych przez Jana i Barbarę ze Strzałów Paszkowskich. Dokument jest świadectwem dotkliwej zarazy z 1663 roku oraz związku dąbrowskich i ostałowkich właścicieli z lokalną gromadą wiejską oraz parafią w Stryszowie.

SŁOWA KLUCZOWE: Dąbrówka, Stryszów, Strzałowie, Paszkowscy, Wilkońscy.

***IN SUO PATROCINIO* – OWNERS OF THE LANDED ESTATES IN DĄBRÓWKA AND OSTAŁÓWKA IN THE 17TH CENTURY**

ABSTRACT: Lokated in the 14th century, Dąbrówka and Ostalówka were once two private villages, while the latter is now a Dąbrowa hamlet. Both of them have not lived to see a scholarly study of their past to date, while their owners included Zator land judge and Cracow subvoivode Piotr Strzała, Mikołaj Zebrzydowski's valet Hieronim Strzała, Zywiec subvoivode Stanisław Bieganski, Cracow councillor Jakub Reynekier or Podolski stolnik Michał Wilkoński. In addition to briefly discussing the villages and their inhabitants in the 17th century, the author introduced the noble families that were landowners of local estates. Complementing the text is a source edition of the foundation of iron cows by Jan and Barbara of Strzał Paszkowski. The document is a testimony to the severe plague of 1663 and the relationship of the Dąbrowa and Ostalów owners with the local village community and the parish in Stryszów.

KEYWORDS: Dąbrówka, Stryszów, Stryszów, Strzałowie, Paszkowscy, Wilkońscy.

Translated by dr Joanna Szczepańska-Włoch

Dąbrówka i Ostałówka (*vel* Ostałowa, obecnie przysiółek Dąbrówki) zostały lokowane około 1333 roku, bowiem wówczas książę Jan I Scholastyk nadał swemu dworzaninowi Żegocie las nad Skawą, znajdujący się w odległości mili od Zembrzyc. Książę wyznaczył w nim obszar 100 łanów frankońskich i uwolnił na 20 lat tamtejszych osadników od jakichkolwiek powinności¹. Obie wsie stanowiły zatem od początku swego istnienia własność prywatną, leżącą najpierw w granicach księstwa oświęcimskiego, a następnie księstwa zatorskiego². Po chwilę obecną Dąbrówka nie doczekała się szerszego naukowego opracowania dziejów³. Informacje z ksiąg grodzkich oświęcimskich i krakowskich oraz ksiąg ziemskich zatorskich (Archiwum Narodowe w Krakowie), wespół ze źródłami z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Prowincji Bernardynów w Krakowie czy Archiwum Parafialnego w Stryszowie uzupełniły wiele luk na temat właścicieli Dąbrówki i Ostałówki. Od co najmniej połowy XVI wieku graniczącymi ze sobą wsiami – Marcówką, Dąbrówką, Brańkówką, Ostałówką i Zagórzem władała rodzina Strzałów z Sosnowic⁴. Następnie majątek

¹ F. Lenczowski, *Osadnictwo w regionie Mucharza i Lanckorony w XIV-XVIII wieku*, „Wierchy”, R. 38 (1968), s. 197; J. Rajman, *Pogranicze śląsko-malopolskie w średniowieczu*, Kraków 1998, s. 63-66; G. Studnicki, *Barwałd. Zarys dziejów*, Wadowice 1994, s. 35.

² Dopiero w 1767 r. rozgraniczono obie wsie od siebie, co doprowadziło do tego, że Ostałówka raz należała do parafii w Mucharzu, a innym razem do parafii w Stryszowie. W finale, Ostałowa przestała rozwijać się i pozostała do chwili obecnej przysiółkiem Dąbrówki, zob. ANKr. (Archiwum Narodowe w Krakowie), Księgi grodzkie krakowskie (dalej: KGK), *Relationes 1767*, sygn. 29/5/0/2/872, s. 3481-3492.

³ Powstały zaledwie noty słownikowe, zob. np. F. Sikora, *Dąbrówka*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. I, zesz. 1, oprac. Z. Leszczyńska - Skrzętowa, F. Sikora, Wrocław 1980, s. 522. Obie wsie wzmiankował Franciszek Lenczowski, który omawiał losy parafii w Stryszowie i Zakrzowie, zob. F. Lenczowski, *O kościołach i parafiach w Stryszowie i Zakrzowie*, „Nasza Przeszłość”, t. 45 (1976), s. 191-233. Poza tym warto wspomnieć, że powstała jeszcze porządkująca dotychczasowe ustalenia publikacja popularnonaukowa, A. Rajman, A. Nowakowski, *Szkoła w Dąbrówce na tle dziejów miejscowości (1911-2020). Przyczynek do historii gminy Stryszów*, Rzeszów 2022.

⁴ W 1572 r. woźnym ziemskim zatorskim został Mikołaj Stankowicz z Ostałówki, poddany sędziemu ziemskiego – Piotra Strzały. W rejestrze poborowym z 1576 r. odnotowano, że część miejscowości pod władzą Jerzego Strzały zniszczył grad. W 1581 r. we wsiach – Dąbrówce, Ostałówce i Zagórzcu było 5 łanów kmiecych, 3 zagrodników bez ról, komornik bez bydła i młyn, od którego „za koło doroczne” Jerzy Strzała

dworski w Dąbrówce i Ostałówce trafił w ręce Paszkowskich, którzy byli jego właścicielami od ok. 1620 do 1675 roku. W latach ok. 1675-1692 wsie były własnością mieszczanina krakowskiego – doktora medycyny Jakuba Reynekiera. Po nim dąbrowskie i ostałowskie dobra pańskie wróciły w ręce przedstawiciela szlachty z księstwa zatorskiego – Michała Wilkońskiego herbu Odrowąż. Za pomocą artykułu postanowiłem wydobyć z zapomnienia postaci XVII-wiecznych właścicieli, zwracając uwagę na pochodzenie, stan majątkowy, pełnione urzędy lub piastowane stanowiska i dokonania dla gromady dąbrowskiej czy lokalnych wspólnot parafialnych, ewentualnie zakonów.

Na samym wstępie warto pokrótce scharakteryzować obie wsie w XVII wieku. W latach 70-90. XVI stulecia były notowane w reko-gnicjarskich poborowych najczęściej wspólnie z Zagórzem. Regulowano z nich podatek od 5 łanów kmiecych, 3 zagrodników bez roli, komornika bez bydła i od młyna⁵. W 1609 roku Hieronim Strzała uregulował podatek łanowy od 3 łanów kmiecych w Dąbrówce i w części Ostałówki, która pozostawała pod jego władzą⁶. W 1629 roku uiszczono ostatni podatek łanowy od 3 łanów kmiecych⁷. Podobnie w 1699 roku wniesiono 3 złote polskie tytułem podatku poborowego od 3 łanów kmiecych w Dąbrówce⁸. Jednocześnie warto nadmienić, że wówczas nie wymieniono żadnej informacji na temat dąbrowskich czy ostałowskich zagrodników etc. W 1662 roku pogłównie z Dąbrówki zapłaciło

zapłacił 12 groszy. W 1589 r. w odnotowanych razem Zagórz, Dąbrówce, Ostałówce i Brańkówce władał już Hieronim Strzała wraz ze swoim stryjcem Piotrem Strzałą, którzy odziedziczyli majątek po zmarłym Jerzym, zob. Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK), *Rejestr poborowy woj. krakowskiego 1576*, sygn. 1/7/0/3/114, k. 175; ASK, *Rejestr poborowy woj. krakowskiego 1581*, sygn.1/7/0/3/121, k. 304; ASK, *Rejestr poborowy powiatu śląskiego 1589*, sygn. 1/7/0/3/128, k. 34v; ANKr., *Księgi ziemskie zatorskie (dalej: KZZ), Inscriptio-nes (inducta) 1565-1575*, sygn. 29/2/0/2/5, s. 756-757; por. *Soudní knihy osvĕtimské a zátorské z r. 1440-1562*, oprac. R. R a u c h e r, Praga 1931, s. 291.

⁵ AGAD, ASK, *Rejestr poborowy woj. krakowskiego 1581*, sygn.1/7/0/3/121, k. 303-304; AGAD, ASK, *Reko-gnicjarsz poborowy powiatu oświęcimskiego*, sygn. 1/7/0/6/47, k. 31-32v.

⁶ AGAD, ASK, *Reko-gnicjarsz poborowy powiatu śląskiego 1609*, sygn. 1/7/0/6/48, k. 23v.

⁷ Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, *Rejestry podatkowe powiatu śląskiego (księstw oświęcimskiego i zatorskiego) z lat 1629, 1684, 1690 i 1699*, sygn. Rps 261/IV, k. 24, 26-26v, 29v, 31.

⁸ Ibidem, k. 1v, 5, 6v, 10v, 11, 13.

10 przedstawicieli czeladzi i 104 poddanych Jana Paszkowskiego⁹. Była to ostatnia tak wysoka liczba mieszkańców Dąbrówki przed zarazą morowego powietrza z 1663 roku. W 1674 roku pieniądze w ramach pogłównego pobrano od 49 mieszkańców z Dąbrówki i Ostalówki¹⁰. Trzecią ratę pogłównego w 1676 roku z Dąbrówki uregulowało zaś łącznie 37 osób, na czele z właścicielem, podstarościm i „panną służebną”¹¹. W 1684 roku w Dąbrówce i Ostalówce znajdowało się łącznie 28 „dymów” (tyle samo, co w pobliskim Stroniu), od których zapłacono po 14 złotych polskich podatku. W granicach całej parafii Stryszów naliczono wówczas podatek od 158 budynków mieszkalnych¹². W 1699 roku dąbrowianie zapłacili podymne od 19 budynków i był to jedyny wówczas wzrost liczby budynków w skali całej parafii¹³. Poza uprawą roli chłopci, stanowiący wspólnotę poddanych dąbrowskich, utrzymywali się z rolnictwa i hodowli zwierząt. W 1690 roku w Dąbrówce i Ostalówce hodowano 43 krowy, a zatem więcej niż w Zakrzowie, Stroniu i Leśnicy, jednak znacznie mniej niż w Marcówce (76) czy Stryszowie (190)¹⁴.

Strzałowie

Końcem lat 80. XVI wieku występowało dwóch właścicieli majątku w Dąbrówce i Ostalówce. Jednym był Hieronim (Jarosz) Strzała (ur. ok. 1555, †1620), zaś drugim – jego stryj – sędzia ziemski zatorski i podwojewodzi krakowski Piotr Strzała (zm. między 1608 a 1609)¹⁵.

⁹ AGAD, ASK, *Rejestry pogłównego generalnego woj. krakowskiego i poznańskiego 1662-1676*, sygn. 1/7/0/3/68, s. 1065, 1076, 1084-1085, 1089.

¹⁰ Zob. też zachowane fragmenty rejestrów podatkowych pogłównego z 1683 i 1713 r., ANKr., *Księgi grodzkie oświęcimskie* (dalej: KGO), *Relationes (copiae) XVI-XVIII wiek*, sygn. 29/6/0/1/42, s. 1587-1590, 1903-1907, 2207-2210.

¹¹ Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka Książąt Czartoryskich, *Zbiory Łoyki, Skarb*, t. 1: *Regestr pogłównego prowincyi małopolskiej 1676*, sygn. 1099 IV Rkps, s. 122, 124, 126-127.

¹² Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, *Rejestry podatkowe powiatu śląskiego (księstw oświęcimskiego i zatorskiego) z lat 1629, 1684, 1690 i 1699*, sygn. Rps 261/IV, k. 18, 20-20v, 21v.

¹³ *Ibidem*, k. 15v-17.

¹⁴ *Ibidem*, k. 33-34.

¹⁵ AGAD, ASK, *Rejestr poborowy powiatu śląskiego 1589*, sygn. 1/7/0/3/128, k. 34v. Na terenie Dąbrówki i Ostalówki znajdowała się także od lat 80. XVI w. do ok. 1608 r. część, którą otrzymała w dożywotnie używanie wdowa po Jerzym Strzale – Katarzyna

Obaj przejęli dobra dąbrowskie i ostałowskie po Jerzym Strzałe¹⁶. Ojciec Hieronima Strzały – również Hieronim (†1556)¹⁷ – wraz ze swoimi braćmi m. in. Jerzym, Melchiorem (†1571) i Piotrem byli właścicielami okolicznych wiosek, a także zwolennikami doktryn innowierczych. Pozostaje przypuszczeniem, że również syn podzielał początkowo konfesję ojca i stryjów¹⁸. Jako młodzieniec Hieronim junior został wyćwiczony

1 voto Strzała 2 voto Przyłuska (żona Stanisława Przyłuskiego). Tytułująca się „dożywnią wsi panią” Katarzyna żaliła się przed sądem ziemskim w Zatorze na Hieronima Strzałę o „pobranie na pokosie owsa, którego by było dziesięć kop na gruncie wsi części Dąbrówki przy rzece Dąbrówce”. Poza owsem, rzecz toczyła się także o zabranie przez Hieronima 30 kop siana, „z łąki, która leży nad rzeką Dąbrówką”. Swoje straty powódka oszacowała na 100 złotych polskich i 50 grzywien. Katarzyna zmarła między 1604 a 1608 r., bo wówczas przed sądem ziemskim w Zatorze toczył się spór Strzałów z Katarzyną o ziemię w Dąbrówce i Zagórze. Po śmierci Przyłuskiej Dąbrówka trafiła w całości w ręce Piotra i Hieronima, bo uznano, że Katarzyna odebrała blisko 10 tysięcy złotych „jako pani wienna i dożywnia”, również z folwarków w Zagórze i Dąbrówce. Spory z Przyłuskimi o ich prawo do folwarków w Zagórze i Dąbrówce trwały jeszcze w pierwszych latach XVII wieku. Piotr Strzała uzasadniał nawet, że Strzałowic z Sosnowic stracili blisko 15 tysięcy grzywien polskiej monety wskutek prowadzonej przez Katarzynę Przyłuską polityki w obu wsiach, ANKr., KZZ, *Decreta 1586-1593*, sygn. 29/2/0/4/18, s. 523; KZZ, *Decreta 1601-1603*, sygn. 29/2/0/4/21, s. 469-471; KZZ, *Decreta 1604-1606*, sygn. 29/2/0/4/22, s. 1293-1296. Trudno jest podać dokładną datę śmierci Piotra Strzały, bo wbrew dotychczasowym ustaleniom badaczy, Piotr Strzała występuje jeszcze w księgach ziemskich zatorskich w 1608 r., jednak niewykluczone, że mógł być to syn Piotra. W 1609 r. pobór podatku ze wsi Marcówki uiszczala wdowa po Piotrze, zob. AGAD, ASK, *Rekognicjarz poborowy powiatu śląskiego 1609*, sygn. 1/7/0/6/48, k. 23v; por. I. K a n i e w s k a, *Strzała Hieronim*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 44, Warszawa-Kraków 2007, s. 553-554; eadem, *Strzała Piotr*, [w:] ibidem, s. 555-558; zob. też: *Posłowie ziemscy koronni 1493-1600*, red. I. K a n i e w s k a, Warszawa 2013, s. 258.

¹⁶ Byli wzmiankowani jako „potomkowie własni urodzonego niegdy Jerzego Strzały, w tej mierze nierozdzielni, dobr wsi Dąbrówki i Ostałówki w ziemi zatorskiej będących dziedzicowie”, zob. ANKr., KZZ, *Decreta 1601-1603*, sygn. 29/2/0/4/21, s. 603-604. Por. np. AGAD, ASK, *Rekognicjarz województwa krakowskiego 1564-1565*, sygn. 1/7/0/6/6, s. 365.

¹⁷ Matką Hieronima juniora była Elżbieta z Taszyckich, zaś siostrą Zofia, żona Erazma Strusia. W latach 1613-1614 przeciw Hieronimowi Strzałe toczyła się sprawa przed sądem grodzkim w Oświęcimiu. Został on wówczas odnotowany jako właściciel Jaroszowic i dziedzic Dąbrówki. Strzała miał oddać zaległy dług Mikołajowi Sławińskiemu (synowi Adama), który zaciągnęła matka Hieronima – wdowa Elżbieta Strzała, zob. ANKr., KGO, *Decreta iudicii (inducta) 1614-1620*, sygn. 29/6/0/2/43, s. 165-168.

¹⁸ W. Urban wspominał o działalności reformacyjnej Piotra i Hieronima (seniora) Strzałów, spokrewnionych ze Słupskimi, zob. W. U r b a n, *Chłopi wobec reformacji*

„w cudzych krajach w kunszcie rycerskim”, a następnie od ok. 1570 roku był dworzaniem (pokojowcem) zagorzałego katolika Mikołaja Zebrzydowskiego¹⁹. Dzięki protekcji magnata z Zebrzydowic Hieronim został strażnikiem Wawelu (od 1587 roku), następnie wiceregentem starosty krakowskiego oraz sędzią grodzkim krakowskim (od 1590 roku)²⁰. Stryj Hieronima – Melchior (Majcher) Strzała był dworzaniem królewskim i starostą tyszowieckim. W swoim testamencie polecił krewnym wykup ojczystej miejscowości – Sosnowic, stanowiącej zastaw Gierałtowskich. W 1574 roku przed sądem grodzkim krakowskim Hieronim Strzała wykupił wraz z Piotrem Strzałą spuściznę po Melchiorze Strzale²¹. Przy okazji Hieronim odziedziczył część majątku ruchomego po stryju i był odtąd wzmiankowany dziedzicem Sosnowic²².

W pierwszych latach XVII wieku Piotr i Hieronim Strzałowie doprecyzowali granicę wsi ze Stryszowem, który należał do Adama i Mikołaja Suskich oraz Jana Lgockiego²³. W 1608 roku już sam Hieronim zapłacił brakujący z Dąbrówki czynsz wyderkaufowy za lata

w *Małopolsce w drugiej połowie XVI wieku*, Kraków 1959, s. 76, 96, 152; por. np. A. Marzec, *Marcówka*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. IV, zesz. 1, oprac. W. Bukowski, J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, A. Marzec, M. Wilamowski, M. Wolski, M. Zdanek, współpraca archeologiczna S. Kołodziejski, pod red. W. Bukowskiego, Kraków 2006, s. 122-123; T. Graff, B. Wołyniec, E. E. Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski (1553-1620). Szkic biograficzny*, Kraków 2020, s. 117-118, 133; *Mikołaj Zebrzydowski (1553-1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae: w czterechsetną rocznicę śmierci*, red. A. K. Sitnik, Kraków 2021; I. Kaniewska, *Strzała Hieronim*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 44, Warszawa-Kraków 2006-2007, s. 553-554.

¹⁹ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego*, red. i wyd. J. Bobrowicz, t. 8, Lipsk 1841, s. 544.

²⁰ Już w 1570 r. Hieronim wydzierżawił na trzy lata swojej matce – Elżbiecie z Taszyczych – należącą do niego część majątku w Dąbrówce, zob. I. Kaniewska, *Strzała Hieronim (ok. 1555-1620)*, s. 553-554.

²¹ Zob. I. Kaniewska, *Strzała Melchior*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 44, Warszawa-Kraków 2006-2007, s. 554-555.

²² Zachował się testament i inwentarz pośmiertny Melchiora Strzały z 17 IV 1571 r., zob. ANKr., KZZ, *Inscriptiones (inducta) 1577-1585*, sygn. sygn. 29/2/0/2/6, s. 36-38; Księgi grodzkie krakowskie (dalej: KGK), *Inscriptiones, relationes, decreta officii 1571*, sygn. 29/5/0/1/103, s. 1049-1053; por. M. Lubczyński, *Szesnastowieczne testamenty szlachty krakowskiej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 63 (2015), z. 4, s. 614, 620.

²³ *Ibidem*, s. 603-605.

1594-1597 dla altarii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Zatorze²⁴. Tego samego roku doszło też do zatargu między Piotrem Strzałą i Anną, wdową po Mikołaju Palczowskim, właścicielką Łękawicy. Pozwana przed sąd ziemski Palczowska wycięła znajdujące się w obrębie Ostałówki drzewa z lasu leżącego nad Skawą. Było to 50 brzoź i 3 jodły Piotra Strzały²⁵. W 1609 roku w rekognicjarzu poborowym odnotowano, że do Piotra Strzały należała Brańkówka, Zagórze i część Ostałówki. Drugą częścią tej ostatniej wsi oraz Dąbrówką władał już wówczas wyłącznie Hieronim Strzała, który zapłacił podatek od należących do niego trzech łąnów kmiecych²⁶.

Po incydencie reformacyjnym Hieronim Strzała wrócił do wspólnoty Kościoła rzymskiego – został rycerzem Grobu Pańskiego i odbył nawet w imieniu Mikołaja Zebrzydowskiego pielgrzymkę do Ziemi Świętej, skąd przywiózł magnatowi z Zebrzydowic dwa gipsowe modele kaplic jerozolimskich²⁷.

Hieronim wziął najpierw ślub z podsędkówną krakowską – nieznaną z imienia przedstawicielką rodziny Dembińskich herbu Rawicz, córką Jakuba Dembińskiego²⁸. Po jej śmierci związał się w 1603 roku z Otylią Jadwigą z Szembeków²⁹. Po śmierci Hieronima, Otylia Jadwiga była „dożywotnią panią” we (wzniesionym prawdopodobnie za życia Hieronima) dworze w Dąbrówce. Po śmierci męża zubożała i zadłużyła się. Dość wspomnieć, że w 1631 roku regulowała dług 300 złotych u mieszczki nowozebrzydowskiej Jadwigi Radocinej³⁰.

²⁴ W aktach odnotowano wówczas Hieronima (jedyny raz) jako „dzierżawcę” dóbr w Dąbrówce, co było zapewne pomyłką, ANKr., KZZ, *Decreta 1608-1610*, sygn. 29/2/0/4/23, s. 290-291.

²⁵ ANKr., KZZ, *Decreta 1608-1610*, sygn. 29/2/0/4/23, s. 495, 664-665.

²⁶ AGAD, ASK, *Rekognicjarz poborowy powiatu śląskiego 1609*, sygn. 1/7/0/6/48, k. 23v.

²⁷ Archiwum Prowincji Bernardynów (dalej: APB), sygn. IV-a-1, *Historia Calvariae...*, s. 21. Zob. H. E. Wycawski, *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, wyd. 2, Kalwaria Zebrzydowska 2006, s. 430; M. Płonka, *Dwór w Dąbrówce – przykład zabytku ocalonego wskutek budowy sztucznego zbiornika wodnego*, „Małopolska”, t. 21 (2019), s. 213-235.

²⁸ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego*, red. i wyd. J. B o b r o w i c z, t. 8, Lipsk 1841, s. 544.

²⁹ Otylia Jadwiga była córką Bartłomieja Szembeka i Łucji z Pączków, zob. *ibidem*.

³⁰ W 1627 r. mieszczka krakowska i pobliskiego miasta – Nowego Zebrzydowa (ob. Kalwaria Zebrzydowska) Jadwiga Radocina wskazała Otylię Jadwigę Strzalinę jako swoją dłużniczkę. „Czwarta zeznamam, iż Jeo Mści Pani Otylia Jadwiga Strzalina w Dąbrówce Dożywotnia Pani winna mi trzysta złotych, na to jest list: oddaruję

Była wzmiankowana jeszcze m.in. w 1654 roku jako matka chrzestna Zygmunta, syna mieszczan Nowego Zebrzydowa – Krystiana Fogelowicza i Anny z Siekaczów³¹.

Paszkowscy

Najprawdopodobniej córką Hieronima Strzały była Barbara³², która związała się małżeństwem z Janem z Brzezia Paszkowskim, synem Mikołaja³³. Po incydencie reformacyjnym, członkowie rodziny Paszkowskich uchodzili za ludzi niebywale pobożnych³⁴. Warto zaledwie

tych trzechset złotych być ma na S. Jan Chrzyciel blisko przysły te trzysta złotych tak dysponuję albo rozporządzam. Naprzód Ojcom Bernardynom Konwentu kalwaryjskiego złotych pół sta, prosząc ich, abym mogła być położona w tym grobie, w którym nieboszczka Pani Janowska odpoczywa. Do Bractwa S[więtego] Franciszka złotych pięć, do Bractwa S[więtego] Michała złotych pięć do Zebrzydowic. Na chorągiew do tych dwu Bractw S[więtego] Franciszka i s. Anny zł trzydzieści”. W środę 13 II 1631 r. potomkowie nieboszczki Jadwigi Radocinej w obecności wójta Nowego Zebrzydowa Tomasza Borowca oraz ławników Łukasza Stokłasy i Andrzeja Kudelskiego pokwitowali odbiór od Strzalin y zaległych 300 złotych, ANKr., *Księga radziecko-ławnicza miasta Kalwarii Zebrzydowskiej 1630-1811*, sygn. 29/32/0/13/23, s. 26-28, 49.

³¹ *Księga metrykalna kościoła pw. św. Michała Archaniola w Zebrzydowicach z lat 1628-1776*, oprac. D. K u p i s z, Warszawa 2021, nr 1367.

³² Jest to zaledwie przypuszczenie, ponieważ niewiele wiadomo na temat potomstwa tak Hieronima, jak i Piotra Strzałów, zob. I. K a n i e w s k a, *Strzała Hieronim*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 44, Warszawa–Kraków 2007, s. 553; eadem, *Strzała Piotr*, [w:] ibidem, s. 557-558.

³³ Seweryn Uruski zanotował: „Piszą się z Brzezia i mają być jednego pochodzenia z Lanckorońskimi i dlatego jedna ich linia osiedlona na Litwie pisze się Paszkowski-Lanckoroński i z temi dwoma nazwiskami wylegitymowaną została w Cesarstwie”. Aleksander Wybranowski zanotował zaś, że „Paszkówkę w roku 1546 ma Jan Paszkowski. Paszkowscy piszą się z Brzezia i łączą się z rodziną możną i zacną Strzałów ze Sosnowic, a następnie z Lgockimi z Lgoty, z Russockimi z Brzezia i Rajska”. Warto nadmienić jeszcze, że również dziadek Jana – Adam Paszkowski był czynnym w regionie innowiercą, który oddał zborowi kościół w Pobiedrze, zob. S. U r u s k i, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 12, Warszawa 1916, s. 235-236; por. *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego*, t. 7, Lipsk 1841, s. 256-259; I. S z y m a n s k a, *Podlaski fragment historii rodu Paszkowskich herbu Zadora*, „Juchnowieckie Szepty o Historii”, 3 (2018), s. 47-57; J. A n t o s, *Parafia Paszkówka. Materiały do historii parafii i wspominania*, Kraków 2021, s. 26-38; A. W y b r a n o w s k i, *Ongi w dworach i dworach szlacheckich*, Warszawa 1901, s. 110.

³⁴ Paszkowscy w okresie kontreformacji angażowali się w działalność okolicznych bractw dewocyjnych i uchodzili za hojnych fundatorów. Baltazar (Balcer) Paszkowski

nadmienić, że krewny Jana Paszkowskiego – Stanisław ofiarował kalwaryjskim bernardynom cudowny obraz Matki Boskiej³⁵. Stanisław Paszkowski „dwór swój [w Kopytówce] wraz z bogobojną małżonką urządził prawdziwie po Bożemu”³⁶. Codziennie wczesnym rankiem i po zachodzie słońca w jednej z izb gromadzili się wszyscy mieszkańcy domu – od dzieci po czeladź³⁷. W 1641 roku dwór w Kopytówce stał się świadkiem niecodziennego wydarzenia – krwawych łez maryjnego obrazu, który następnie trafił do położonego na zboczach Góry Żar klasztoru bernardynów³⁸. O podobnej praktyce odmawiania modlitw porannych i wieczornych również w dąbrowskim dworze świadczy legat pobożny Jana i Barbary Paszkowskich z 13 lutego 1664 roku³⁹. Ufundowali wówczas stałe źródło finansowania mszy ratujących nie tylko swoje własne dusze, ale również czeladzi, która padła ofiarą dotkliwej zarazy morowego powietrza w 1663 roku⁴⁰. W akcie jest zau-

został odnotowany w 1662 r. członkiem Bractwa Różańcowego w Wadowicach, zaś dwa lata wcześniej wraz ze Stanisławem ufundował nowe srebrne ramy do obrazu Matki Boskiej w klasztorze bernardynów, zob. H. E. Wyczański, *Kalwaria Zebrzydowska...*, s. 160; T. Graff, *Najstarsze Bractwo Różańcowe w Wadowicach 1616-1822*, Kraków 2020, s. 88. Zob. też: J. Pielas, *Rejestr pospolitego ruszenia księstw oświęcimskiego i zatorskiego z 18 października 1621 roku*, „Res Historica”, 42 (2016), s. 363.

³⁵ APB, *Historia Calvariae...*, sygn. IV-a-1, s. 1a-3a; E. Wyczański, *Kalwaria Zebrzydowska...*, s. 154.

³⁶ Zob. ibidem, s. 154-155; por. „Dzwonek III Zakonu S. O. N. Franciszka Serafickiego”, R. 3, nr 2 (sierpień 1887), s. 55-57.

³⁷ Jak uzasadnił H. E. Wyczański obraz był początkowo własnością proboszcza z Krzywaczki ks. Adama Bryłowicza, następnie proboszcza w Marcyporębie – ks. Mikołaja Dobrocieskiego. Ten ostatni przekazał go bratowej Magdalenie z Paszkowskich Dobrocieskiej, a ta zaś ok. 1639 r. Stanisławowi Paszkowskiemu, zob. „Dzwonek III Zakonu S. O. N. Franciszka Serafickiego”, R. 3, nr 2 (sierpień 1887), s. 55; H. E. Wyczański, *Kalwaria Zebrzydowska...*, s. 154-155.

³⁸ H. E. Wyczański, *Kalwaria Zebrzydowska...*, s. 156.

³⁹ Warto nadmienić, że przed zarazą w 1662 r. pogłównie zapłacił Jan Paszkowski odnotowany razem z żoną, córką i synem, który albo zmarł podczas moru, albo tak (nietykowo) odnotowano zięcia Stanisława Biegańskiego, AGAD, ASK, *Rejestry pogłównego generalnego woj. krakowskiego i poznańskiego 1662-1676*, sygn. 1/7/0/3/68, s. 1065, 1132.

⁴⁰ Archiwum Parafialne w Stryszowie (dalej: APS), *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis*, sygn. II.2.3, s. 53-54; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMK), sygn. APA 300, brak nr kart.

ważalna więź wystawców z ich dziećmi oraz służbą, charakteryzująca nade wszystko rodziny nuklearne⁴¹.

Na podstawie wspomnianej wyżej fundacji z 1664 roku Jan i Barbara ze Strzałów Paszkowscy ofiarowali dla stryszowskiego Kościoła czynsz zabezpieczony na ośmiu krowach, hodowanych przez konkretnych chłopów-poddanych dworskich. Dąbrowianie i ostałowianie mogli korzystać z ich mleka, ale byli zobligowani utrzymywać je i płacić proboszczowi stryszowskiemu ks. Janowi Chryzostomowi Górskiemu rocznie na św. Marcina czynsz w wysokości 1 złotego i 6 groszy od krowy (łącznie 9 złotych 18 groszy), „na cześć i chwałę Panu Bogu w Trójcy Świętej Jedynemu, na ozdobę Kościołowi SS. Mikołaja Patrona naszego i tej wszystkiej gromady dąbrowskiej dedykowanego”⁴². Wystawcy uzasadniali przy tym, „że nie może być nic potrzebniejszego i pożyteczniejszego jako Dusze zmarłych ludzi ratować Ofiarami Świętymi”⁴³. Staraniem bogobojnych właścicieli majątku ziemskiego za sześć złotych z czynszu od krów miały być odprowadzane cztery msze za zmarłych w czasie zarazy. Mieli je odprawiać księża w Stryszowie „na każde suche dni w piątek, jeżeli może być z procesją tym lepiej, śpiewać Hymn *Dies irae, dies illa*, Psalm *Miserere mei Deus* i *Salve Regina*”. Przy obrzędach miał służyć kościelny, organista i chłopcy ze szkoły parafialnej, za co otrzymywali 1 złoty 15 groszy. Całość bardzo ekspresyjnego zapisu Paszkowskich domykała prośba do kolejnych stryszowskich proboszczów oraz słowa zawierzenia się Marii Pannie i św. Mikołajowi, poświadczające głęboki kult do nich legatariuszy. „Ciebie o Najświętsza Boga Rodzico o przyjście do Syna Twego Najmilszego, o odpuszcze-

⁴¹ A. L a s z u k, *Szlachta w województwie krakowskim w świetle rejestrów pogłównego z 1662 roku*, „Przegląd Historyczny”, t. 79 (1988), nr 3, 425-456.

⁴² Ks. Jan Chryzostom Górski był proboszczem stryszowskim od lat 30. XVII w. do 1674 r., zob. APS, *Liber omnium parochorum, administratorum, cooperarum parochiae Stryszow*, sygn. II.4.9, s. 3-4. Zwano je krowami „żelaznymi”, „wiecznymi” lub po prostu „kościelnymi”, czyli dzierżawionymi przez chłopów, którzy utrzymywali je i mogli korzystać z ich mleka, jednak w zamian za to uiszczali wskazaną przez fundatora opłatę od sztuki na rzecz parafii w Stryszowie, zob. np. M. K u t r z e b a, *Spojrzenie na materialne i niematerialne przejawy duchowości w życiu codziennym ludności wsi okolic Białej na przestrzeni wieków*, [w:] *Małe miasta: duchowość kanońska*, red. M. Z e m ł o, Białystok 2020, s. 437-438.

⁴³ APS, *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis*, s. 53-54.

nie grzechów naszych i dostąpienie Królestwa Jego świętego prosimy. Czego domóść nam S. Mikołaju Patronie nasz Kościelny. Amen”⁴⁴.

Morowe powietrze z 1663 roku zdziesiątkowało mieszkańców parafii Stryszów. Biskup Mikołaj Oborski, wizytując tego roku stryszowską parafię podał 936 osób, jako liczbę wiernych, którzy przyjęli komunię wielkanocną. Była to jednak już nieaktualna informacja. Występowanie dotkliwej dla lokalnej ludności epidemii poświadczają dane z wizytacji w 1670 roku⁴⁵. Wówczas naliczono zaledwie 500 parafian, którzy przystąpili do spowiedzi i komunii wielkanocnej, a zatem co drugi uszedł z życiem⁴⁶. Skalę zarazy z 1663 roku ilustruje także wspomniany we wstępie spadek liczby ludności czy wielkości pogłównego, które w 1662 roku wynosiło od dąbrowian 121 złotych 15 groszy, zaś w 1674 roku – 51 złotych 15 groszy⁴⁷. Paszkowscy już w lutym 1664 roku dostrzegli trudną sytuację finansową parafii w Stryszowie, a szczególnie problem braku pieniędzy potrzebnych do utrzymania świątyni, liczącej wówczas około 200 lat. Poza stypendium mszalnym za zmarłych fundatorów i ich porażonych zarazą poddanych został wydzielony z ofiarowanego czynszu legat na remonty świątyni⁴⁸. W związku z tym zobligowali każdego stryszowskiego kościelnego, począwszy od

⁴⁴ „J[ego]M[iło]ści [X]siędza Plebana upraszając, aby Dusza Rodziców naszych i poddanych na ten czas naszych i przedtem będących zmarłych w tych Ofiarach Świętych przepominać, co wszystko J[ego]M[iło]ści X[siędzu] Plebanowi terazniejszemu i inszym po sobie następującym jako gospodarzom Domu tego świętego miłującym go poruczamy, upraszając przez miłość Ukrzyżowanego, aby to to nasze małe legata mieli in suo patrocinio, żeby się na co inszego ten czynsz nie obracał tylko na to jakośmy zwyż namienili, a nas przed Panem Bogiem w tym Domu Świętym nie zapomniał tak za żywota, tak i po śmierci, i sukcesorów po sobie następujących”, zob. APS, *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis*, s. 53-54.

⁴⁵ AKMK, *Visitatio quindecim decanatum, nempe: Skavinensis, Zathoriensis, Novi Montis, Skalensis, Wrocimoviensis, Adreoviensis, Kijensis, Paczanoviensis, Oswiecimensis, Żywiecensis, Witoviensis, Skoliensis, Opatovecensis, Wielicensis et Plesnensis a Peril. et R.D. Nicolao Oborski, episcopo Laodicensis, suffraganeo, archidiacono, vicario in spiritualibus generali Cracoviensi in annis 1663-1665 expedita*, sygn. AV 8, k. 26.

⁴⁶ AKMK, *Visitatio externa decanatus Zatoriensis a. D. 1670 in mense Aprili*, sygn. AV Cap 50, k. 10; por. *Actus visitationis externae ecclesiarum decanatus Zatoriensis expeditae mense Augusto a. D. 1679 per. R. D. Andream Pęgowski, archidiaconum Cracoviensem*, sygn. AV Cap 54, k. 7.

⁴⁷ AGAD, ASK, *Rejestry pogłównego generalnego woj. krakowskiego i poznańskiego 1662-1676*, sygn. 1/7/0/3/68, s. 1065, 1132.

⁴⁸ APS, *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis*, s. 54.

Stanisława Smągło, by odbierał 3 złote i 18 groszy z czynszu od krów i zakupił za to gonty, gwoździe lub inne materiały do reparacji świątyni. Fundatorzy nakazali interweniować, gdy „albo wiatry dachy poruszają, albo *in parte* oberwą, aby temi gontami nieodwłocznie takowe dachy od wiatrów napsowane ratowane zaraz i inne oprawić, ażeby ten Dom Pański żadnej w ścianach kościelnych przez zły dach nie odnosił skażitelności”⁴⁹. Paszkowscy zalecili także, aby „(...) kościół ten Świętego Mikołaja dachem pokrywać, aby ten Dom Pański przez nieopatrzność nie upadł, ale długo wiecznie stał na swym postawionem miejscu i żeby jakiej ruiny i skazy nie odniósł, czego się siła trafić często i gęsto nadto widzimy, gdy Dom Pański pokrycia swego nie ma, zwykł więc aż do fundamentów upaść, ruinę odnosić”⁵⁰. Odtąd kościelny stryszowski miał być osobą odpowiedzialną za dobry stan zachowania dachu kościoła. Mimo trudnych czasów, fundusz gwarantował wypełnianie najpilniejszych robót i zapobieganie kolejnym – poważniejszym uszkodzeniom⁵¹.

Fundacja Jana i Barbary Paszkowskich przetrwała bardzo długo, bo kolejni właściciele Dąbrówki i Ostałówki dbali o to, by poddani wypłacali czynsz do rąk proboszcza do Stryszowa. Ksiądz prof. Franciszek Kolendowicz, przejmując w 1773 roku stryszowską parafię zauważył, że do grupy zwierząt inwentarskich stryszowskiego probostwa, hodowanych w budynkach przy plebanii, należały: stary wół, dwie krowy i trzy sztuki „młodzi jałowniczej”⁵². Nieco lepiej wyglądała sytuacja krów „kościelnych”, hodowanych przez chłopów, których liczba od czasu fundacji nie zmieniała się. Wskutek braku jakichkolwiek zwierząt tzw. inwentarskich i pogarszającej się sytuacji parafii, ks. Aleksander Harbaszowski odebrał osiem krów żelaznych od chłopów w Dąbrówce i hodował je przy plebanii. Jeszcze jego następcą ks. Wojciech Harbutciński zastał w stajni wspomniane krowy, jednak sąd szlachecki nakazał wystawić je na licytację, jako fundację szlachecką państwa Paszkowskich. W ten sposób już w pierwszych latach XIX wieku w obejściu

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, s. 53-54.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ks. prof. Franciszek Kolendowicz zanotował, że „są kościelne krowy na Dąbrówce według zapisu. Płaci Dąbrówka od nich złotych górskich 8”, zob. APS, *Opisanie parafii w Stryszowie ks. F. Kolendowicza*, s. 5-10, 31-33, 36-39; *Tabela fundacji i obligacji*, 27 X 1783 r., APS, *Varia I. Sprawy finansowo-gospodarcze (1773-1945)*, k. 11.

plebańskim pozostał tylko drób i świnie⁵³. Mimo trudności fundację Paszkowskich na rzecz utrzymania kościoła i msze za zmarłych parafian podtrzymali Józef Kalasanty i Julian Gorczyńscy, ponieważ w latach 1845-1861 ponownie notowano roczny dochód na rzecz kościoła od krów żelaznych u dąbrowian w wysokości ok. 9 złotych reńskich⁵⁴.

Po Janie i Barbarze Paszkowskich właścicielami Dąbrówki i części Ostałówki, a także kontynuatorami żarliwego kultu maryjnego była ich córka Teresa oraz jej mąż – podstarości żywiecki Stanisław Biegański⁵⁵. Już w 1664 roku Biegański został odnotowany jako dziedzic obu wsi, nie ustępujący w szczodrości swoim teściom. I tak chociażby przy śmierci żony Teresy ofiarował kalwaryjskim bernardynom konie i drogocenną szatę, którą polecił wykorzystać na ozdobę ołtarza. Do tego podarował w swoim testamencie z 11 sierpnia 1668 roku do ołtarza Matki Boskiej Kalwaryjskiej złoty klejnot z drogimi kamieniami o łącznej wartości około 2000 złotych polskich. Zamówił msze za duszę swoją i nieboszczki żony, za które zapłacił 1000 złotych. Ponadto dał 300 złotych dla syndyka klasztoru, 300 złotych na jał-

⁵³ APS, *Liber functionum spiritualium penes ecclesiam Stryszoviensem*, k. 15-16.

⁵⁴ Krowy były wówczas u następujących gospodarzy: Wojciecha Gacha (nr domu 8), Jana Pawłowskiego (nr 13), Andrzeja Pawłowskiego (nr 16), Franciszka Czaickiego (nr 20), Melchiora Kubaszowskiego (nr 26), Michała Czaickiego (nr 28), Sebastiana Pawłowskiego (nr 28) i Jana Wójcika (nr 36). W 1896 r., po rezygnacji z probostwa przez ks. Ludwika Andrusikiewicza, odnotowano, że płacono tytułem tej fundacji 2 reńskie i 53 krajacary. Dopiero w 1904 r. zredukowano liczbę mszy z tytułu tej fundacji, zob. APS, *Opisanie parafii w Stryszowie ks. F. Kolendowicza*, s. 5-10; *Varia I. Sprawy finansowo-gospodarcze (1773-1945)*, k. 3, 4, 7; AKMK, sygn. APA 300, brak nr kart. Por. Ł. J e w u ł a, *Postanowienie dla paktów krów w dobrach kapitulnych z 1828 roku jako źródło do badania historii wsi i dochodowości kościelnych majątków w Galicji*, źródło: <http://galicja-ur.e-kei.pl/pl/index.php/pol/Informacje/Konferencje/Postanowienie-dla-paktow-krow-w-dobrach-kapitulnych-z-1828-roku-jako-zrodlo-do-badania-historii-wsi-i-dochodowosci-koscielnych-majatkow-w-Galicji> [dostęp: 15 VIII 2022].

⁵⁵ W 1660 r. król Jan Kazimierz uwolnił Stanisława Biegańskiego z udziału w pospolitym ruszeniu w zamian za strzeżenie zamku w Żywcu, zob. *Andrzeja Komonickiego Dziejopis Żywiecki*, t. 1, wyd. S. S z c o t k a, Żywiec 1937, s. 38. Warto nadmienić, że w 1666 r. do Bractwa Świętego Szkaplerza w parafii w Zembrzycach miał zapisać się szlachetnie urodzony Sebastian Jankowski z Dąbrówki, jednak trudno stwierdzić, w jakich relacjach występował względem Paszkowskich i Biegańskich. Najpewniej był ich oficjalistą dworskim w Dąbrówce, co pozostaje jednak przypuszczeniem, ponieważ nie znaleziono żadnych innych źródeł dotyczących jego osoby, zob. S. H e u m a n n, *Wiadomość o parafii Zembrzyce*, Kraków 1898, s. 50.

mużnę i 300 złotych na wyprawienie dla siebie pogrzebu⁵⁶. Stanisław nie zapomniał także o znanych sobie doskonale kościołach w Kalwarii, Żywcu czy Stryszowie⁵⁷. Już po jego śmierci, egzekutorzy aktu ostatniej woli, to jest podstarość oświęcimski Piotr Brodecki, Franciszek Paszkowski i Jan Boczowski oddali do rąk proboszcza żywieckiego ks. Mikołaja Foltyńskiego legat dla żywieckiej fary i 50 złotych. Duchowny następnie wniósł ową sumę jako pieniądze, które testator oddał szpitalowi żywieckiemu na wyderkauf (czynsz odkupny). Polecił w ramach obligacji „każdemu księdzu prezydentowi brackiemu różańcowemu, aby na każde suche dni msze święte odprawowane były za dusze zmarłe w tymże szpitalu umierające żywieckim”⁵⁸.

Stanisław i Teresa Biegańscy byli jednymi z pierwszych członków powstających w latach 60. XVII wieku w regionie u podnóża Góry Chełm nowych bractw dewocyjnych. Dość wspomnieć, że w 1666 roku przystąpili do zembrzyckiego Bractwa Świętego Szkaplerza, o którym również w swoim testamencie pamiętał Stanisław Biegański. To właśnie za sprawą tego aktu Franciszek Paszkowski zapisał na swoim majątku ziemskim w Dąbrówce 500 złotych polskich dla konfraterni w Zembrzycach. Był to legat uczyniony jako wynagrodzenie za wspomnianie duszy testatora i jego żony w czasie „schadzek brackich” przez promotora tejsze konfraterni⁵⁹. Biegańscy pojawili się także na pierwszych stronach księgi członków założonego w 1667 roku w Stryszowie Arcybractwa Matki Boskiej Pocieszenia. Dnia 16 maja 1670 roku na zamku w Oświęcimiu Franciszek Paszkowski, mając prawo do ziem w Dąbrówce, umocnił na swoim majątku zapis na rzecz stryszowskiego arcybractwa. Na potrzeby wspólnoty ze Stryszowa Biegański ofiarował 500 złotych polskich, które po fundacji arcybractwa przez Miczowskich były jednymi z pierwszych beneficjów brac-

⁵⁶ Zob. H. E. Wydziały, *Kalwaria Zebrzydowska...*, s. 431.

⁵⁷ Testament śp. Stanisława Biegańskiego aprobowano w księdze wikariatu i oficjalatu generalnego w Krakowie 20 II 1669 r., AKMK, *Acta actorum institutionum, erectionum, provisionum, resignatorum, foundationum, inscriptionum, obligationum, testamentorum, protestationum, constitutionum procuratorum quam definitivarum ac aliarum rerum coram iudicio...* Nicolai Oborski..., sygn. AOff 146, k. 100v-101.

⁵⁸ *Andrzeja Komonickiego Dziejopis Żywiecki*, s. 38, 235.

⁵⁹ *Wiadomość o parafiach mucharskiej, zembrzyckiej i suskiej napisane przez proboszcza zembrzyckiego ks. Stanisława Heumanna 1898-1900*, red. T. Wojtanek, Zembrzyce 2018, s. 26-27.

stwa paskowego⁶⁰. W zamian za ten kapitał proboszcz stryszowski miał obowiązek odprawić każdego roku dwanaście mszy za fundatorów, przy czym Franciszek Paszkowski prosił o msze żałobne i brackie za niego oraz jego zmarłych krewnych. Biegańscy prosili zaś o śpiewane msze brackie ku czci Matki Boskiej Pocieszenia i wspomnienie ich dusz z ambony, zachęcając pozostałych braci oraz siostry do modlitwy o spokój duszy właścicieli Dąbrówki i Ostałowej⁶¹.

Kapitał Biegańskich bardzo często zmieniał miejsce swojego umocnienia. Chociaż ów czynsz wypłacał ze swych ziem kolejny właściciel Dąbrówki i części Ostałówki – mieszczanin, rajca krakowski i doktor medycyny Jakub Reynekier, to 19 maja 1692 roku na zamku krakowskim na prośbę ks. Mikołaja z Brzezia Rusockiego patrycjusz Reynekier zapłacił ostatni czynsz ks. Aleksandrowi Piotrowskiemu i zlikwidował ów zapis na dąbrowskim majątku dworskim. Kanonik płocki Mikołaj Rusocki, jako właściciel Tomic, przeniósł wówczas odebraną od Reynekiera sumę 1000 złotych polskich i zapisał na majątku tomickim, obligując swojego sukcesora Andrzeja Starowiejskiego do wypłacania wiecznymi czasy proboszczowi stryszowskiemu 70 złotych tytułem rocznego czynszu⁶². Taki stan rzeczy nie trwał jednak długo, bo już 14 lipca 1700 roku w Krakowie ks. Rusocki i Starowiejski kasowali cały zapis, oddając przy tym 1000 złotych Andrzejowi Pisarzowskiemu, który przeniósł ową sumę na wieś Pisarzowice⁶³. Po 1772 roku w czasie redukcji monety zmniejszono tenże czynsz do 35 złotych, następnie na podstawie cesarskiego edyktu wypłacano proboszczowi 50 złotych. W zamian za nie proboszcz stryszowski w 1783 roku odprawiał dwanaście mszy i wypominał dusze fundatorów

⁶⁰ APS, *Spis wszystkich obligacyi*, k. 5; *Conspectus*, k. 3, 5; *Opisanie parafii w Stryszowie ks. F. Kolendowicza*, s. 26; AKMK, sygn. AV Cap 50, k. 10.

⁶¹ Zob. np. ANKr., KGO, *Relationes (copiae) XVI-XVII wiek*, sygn. 29/6/0/1/41, s. 1213-1215; APS, *Opisanie parafii w Stryszowie ks. F. Kolendowicza*, s. 26.

⁶² ANKr., KKG, *Inscriptiones 1692*, sygn. 29/5/0/1/328, s. 1950-1956; APS, *Fundationes parochiae Stryszów. XVIII wiek*, k. 8.

⁶³ ANKr., KKG, *Inscriptiones 1700*, sygn. 29/5/0/1/339, s. 2242-2250; APS, *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis*, s. 17-19; *Fascykuł kopii wszystkich znanych Kolendowiczowi spraw zw. z przeszłością parafii Stryszów*, s. 513-522. O owym czynszu wspomniał również wizytujący parafię w 1729 r. sufragan Michał Kunicki, zob. AKMK, sygn. AV 23, s. 636.

w niedzielę i święta⁶⁴. Dnia 12 marca 1784 roku zapis intabulowano we Lwowie w cesarsko-królewskim urzędzie fiskalnym⁶⁵.

Właściciele dworu w Dąbrówce byli także czcicielami Matki Boskiej Bolesnej. Poświadcza to zachowana w obrębie dawnego Nadedworza kapliczka z figurą Piety powstała w latach 60. XVII wieku. Niestety, poza nią i zachowaną na Chełmie figurą św. Onufrego (odnawianą w 1681 roku) nie przetrwały starsze przykłady szlaku przydrożnej modlitwy⁶⁶. Stawianie tego typu form dewocji indywidualnej miało bardzo zróżnicowane podłoże. Kapliczki wyznaczały granice wsi, chroniły przed zgubieniem się czy powodziami oraz upamiętniały zmarłych (np. na zarazę).

Zanurzony w duchowość bernardyńską fundator – Jan Paszkowski lub Stanisław Biegański, będący czcicielem Matki Boskiej Bolesnej polecił na cokole odnotować: „Czy jest większa jak boleść moja/ gdy widzę Rany syna swojego/ o Matko Boska pełna boleści przyczyn się [za mną/za nami]”⁶⁷. Cytat ten był fragmentem jednego z hymnów, śpiewanego podczas nieszporów w ramach *Godzinek o Matce Boskiej Bolesnej*⁶⁸. Kapliczka stała się zapewne zachętą do modlitw za dusze osób, które przeżyły walkę z zarazą. Jednocześnie bardzo szybko stała się dąbrowską pamiątką, którą nieprzypadkowo w 1870 roku

⁶⁴ Dnia 1 IX 1864 r. z tego funduszu zakupiono list zastawny – „Wylosowano i kupiono obligację nr 9983”, zob. APS, *Varia I. Sprawy finansowo-gospodarcze (1773-1945)*, k. 7, 11; *Opisanie parafii w Stryszowie ks. F. Kolendowicza*, s. 7, 26.

⁶⁵ APS, *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis*, s. 19. Od 1 I 1811 r. miało przysługiwać z tytułu tejże obligacji dla parafii 10 złotych reńskich, co 14 X 1810 r. kwitował i potwierdzał swoim sygnetem z inicjałami „WH” ks. Wojciech Harbuciński, zob. APS, *Fundationes parochiae Stryszów. XVIII wiek*, k. 89.

⁶⁶ Pierwsza kapliczka św. Onufrego wzmiankowana jest na 1564 r., jednak formalnie wzniesiono ją w 1681 r., kiedy wykonano nowy filar z szerokim gzymsem, zostawiając jednak samą figurę. Dąbrowską piętę odnawiano zaś w 1870 roku. Na tym przykładzie łatwo dostrzec, że figury, krzyże i kaplice przydroże oraz graniczne co jakiś czas wymieniano, zastępując je nowymi, zacierając ich pierwotny wygląd.

⁶⁷ W partii cokołu wyryto: „Czy jest wieksza boleśc jak boleść moja/ Gdy widzę Rany syna swojego/ O Matko Boska... bolesci/ przyczyn sie... odnowie... odnowien... 18P70”.

⁶⁸ Pełny tekst tego hymnu pozwala zrozumieć przesłanie i symboliczne znaczenie umieszczenia akurat tych słów na cokole: „O wy wszyscy, którzy idziecie drogą, przystańcie i zobaczcie. Czy jest boleść jako boleść moja? Pani, wysłuchaj modlitwy nasze. A wołanie nasze niech do Ciebie przyjdzie. Błogosławmy Panu. Bogu chwała. A dusze wiernych zmarłych przez miłosierdzie Boże niech odpoczywają w pokoju. Amen”, por. E. H. W y c z a w s k i, *Kalwaria Zebrzydowska*, s. 228, 431.

II. 1. Kapliczka Pietà przy kaplicy w Dąbrówce, stan na 2021 rok
(zdjęcie autora)

odnowiono i dzięki temu przetrwała do dziś. Wskutek prowadzonych prac, straciła jednak zupełnie swój pierwotny charakter. Najbardziej oryginalną częścią pozostała jedynie figura Matki Boskiej trzymającej martwe ciało syna oraz fragment inskrypcji.

Wskutek braku potomstwa u Biegańskich, właścicielem majątku dąbrowskiego i ostałowskiego w 1669 roku został krewny Teresy (zapewne brat stryjeczny) – pisarz ziemski zatorski Franciszek Paszkowski (†ok. 1673)⁶⁹. W imieniu Paszkowskiego władzę nad majątkiem ziemskim w Dąbrówce sprawowali posesorzy⁷⁰. W 1675 roku był nim Albert Zdziański, który dnia 28 czerwca wyjaśniał sprawę zaległego mesznego i czynszu od fundacji Biegańskich z Dąbrówki⁷¹. Po nim wieś trafiła w ręce Dominika Paszkowskiego, który już około 1675 roku sprzedał ją medykwowi i rajcy krakowskiemu doktorowi Jakubowi Reynekierowi⁷². Ten ostatni był jej właścicielem do ok. 1692

⁶⁹ W zapisie z 1664 r. Jan i Barbara Paszkowscy wyraźnie zaznaczyli, że ich następcami są Stanisław i Teresa Biegańscy, a zatem nie ma mowy, aby Franciszek był ich synem. Znacznie bardziej prawdopodobne jest jednak, że był synem Stanisława, który był w Dąbrówce przy sporządzaniu legatu i którego również zobligowano do zapewnienia trwałości tego zapisu na rzecz stryszowskiego Kościoła. „Datum et scriptum hoc legatum in praedio bonorum villae Dąbroviae. Die decima tertia mensis Februarii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Quarto. Stanisław z Brzezia Paszkowski, Barbara Paszkowska z Sosnowic manu propria. Loca duorum sigillorum oryginale vero praemiserti scripti idem offerens illico ab Officio praesenti recepit”, zob. AKMK, sygn. APA 300, brak nr kart; *Urzednicy wojewodztwa krakowskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1990, nr 688.

⁷⁰ W rejestrze pogłównego w 1673 r. odnotowano, że w Dąbrówce „nie mieszka Pan”, zob. ANKr., *Rejestry pogłownego generalnego woj. krakowskiego i poznańskiego 1662-1676*, sygn. 1/7/0/3/68, s. 1105.

⁷¹ AKMK, *Acta actorum, erectionum, institutionum R.D. Nicolai Oborski episcopi Laodicensis, scholastici, vicarii et officialis generalis Cracoviensis gestarum a 3 I 1675 -4 XII 1675*, sygn. AOff 152, k. 265-266.

⁷² Tego roku Reynekier regulował już zaległości związane z majątkiem przed sądem grodzkim w Oświęcimiu, dlatego najpewniej błędnie odnotowano w rejestrze pogłównego właścicielem Dąbrówki niejakiego pana Dembińskiego, zob. ANKr., KGO, *Relationes (copiae) XVI-XVIII wiek*, sygn. 29/6/0/1/42, s. 51-53; Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka Książąt Czartoryskich, Zbiory Łoyki, *Skarb*, t. 1: *Rejestr pogłownego prowincji małopolskiej 1676*, sygn. 1099 IV Rkps, s. 122; S. Heumann, *Wiadomość o parafii Zembrzyce*, Kraków 1898, s. 50-52; Z. Noga, *Urzednicy miejscy Krakowa*, cz. 2: 1500-1794, Kraków 2009, s. 99-122, 295; *Poczet soltysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów Miasta Krakowa: 1228-2010*, red. B. Ka-

roku, bowiem 19 maja tego roku na zamku krakowskim na prośbę ks. Mikołaja Rusockiego patrycjusz Reynekier zapłacił ostatni raz czynsz od 500 złotych z fundacji Biegańskich. Następnie zlikwidował ów zapis na majątku dworskim dąbrowskim, zaś pieniądze trafiły na majątek Rusockich w Tomicach⁷³. Nie wiemy, kiedy i na jakich warunkach Paszkowski sprzedał Reynekierowi wsi Dąbrówkę i Ostałówkę⁷⁴. Nie ulega jednak wątpliwości, że był jednym z pierwszych mieszczan krakowskich, którzy do pierwszej połowy XVIII wieku występowali jako właściciele wsi pod Chełmem. Dość wspomnieć, że sołtysiem pobliskiej tenuty zakrzowskiej był w latach 30. XVIII stulecia mieszczanin Adam Toryani, zaś lekarzem Aleksandra Wilkońskiego, syna Michała – krakowianin Ignacy Bittner, który mieszkał w dąbrowskim dworze⁷⁵.

Reynekier bywał nieczęsto w dworze w Dąbrówce, dlatego jego posesorem był wzmiankowany w latach 1677-1678 Mikołaj Kortynio, mąż Zofii. O powiązaniach dąbrowskich posesorów z mieszczanami krakowskimi świadczy choćby to, że Zofia była matką chrzestną mieszczeni krakowskiej – Brygidy Królikówny⁷⁶. Za lat ostatnich Paszkowskich i następnie Reynekiera w Dąbrówce odnotowano młyn szlachecki, jak i dzierzawiony („zakupny”), jednak nic o nich więcej nie wiadomo. W latach 90. XVII wieku przed sądem grodzkim w Oświęcimiu toczyła się sprawa pomiędzy właścicielem Dąbrówki a Łękawicy o nieznanego dziś już z imienia młynarza-zbiega. Tomasz, młynarz ze Skawiec, zeznał, że dziadek zbiega pochodził z Koziańca.

s p r z y k, Kraków 2010, s. 83, 639; A. W y b r a n o w s k i, *Ongi w dworach i dworach szlacheckich*, s. 110.

⁷³ Por. T. L e n c e w s k i, *Russoccy herbu Zadora. Zarys monografii rodu*, Warszawa 2005.

⁷⁴ Wiadomo jedynie, że w 1678 r. sprzedał także Paszkówkę, która trafiła w ręce Andrzeja Żydowskiego, zob. A. W y b r a n o w s k i, *Ongi w dworach i dworach szlacheckich*, s. 110.

⁷⁵ APS, *Metrica Matrimonialis (1729–1771) et suplementum (1718–1724)*, sygn. II.1.1.2, s. 85; M. Ziemierski, *Losy Adama Toryanego (po 6 marca 1701–1756/57), syna rajcy krakowskiego Franciszka Toryanego, w świetle jego testamentu i pośmiertnego inwentarza*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, t. 23 (2017), s. 11-44.

⁷⁶ Zob. ANKr., KGO, *Relationes (copiae) XVI-XVIII wiek*, sygn. 29/6/0/1/42, s. 51-53; KGO, *Relationes (copiae) XVI-XVII wiek*, sygn. 29/6/0/1/41, s. 1165-1169; M. Z i e m i e r s k i, *Testamenty krakowskiej rodziny Królików z XVII wieku*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, t. 26 (2020), s. 21.

Już ojciec pozwanego uciekł z Dąbrówki do Stryszowa, bez zgody pana, gdzie znalazł pracę w młynie „zakupnym”.

„Potym dąbrowski Pan Paszkowski odebrał go od dziedzica stryszowskiego, nie pomnę jak się zwał. W Dąbrówce był ociec jego na młynie, potym ten jego ociec urwał do Stryszowa, kupił młyn u ojca pani swojej i był tam ten młynarz, o którego pozew, w Dąbrówce się urodził. Ociec jego tedy był w Dąbrówce, a on to różnie służył potym (...) w Skawcach, zbudował sobie młyn w Dąbrówce i był tam lat kilka. Ale młynarz [z Zakrzowa] go podszedł, ale P. Reinekier dziedzic Dąbrówki powiedział mu: «Jak chcesz, mieszkaj»⁷⁷.

Majątek w Dąbrówce został zakupiony najprawdopodobniej ok. 1692 roku przez Michała Wilkońskiego, którego rodzina już od ok. 1684 roku władała pobliskim Stryszowem⁷⁸. Michał był uczestnikiem odsieczy Wiednia⁷⁹. Walczący pod chorągwią wojewody ruskiego Michał Wilkoński najwidoczniej utrzymywał bardzo dobre relacje z rajcą krakowskim Jakubem Reynekierem, z którym razem występował później, jako świadek zawieranych w Krakowie związków małżeńskich. Dość wspomnieć, że 28 listopada 1697 roku byli świadkami ślubu Franciszka Budziszowskiego z Małgorzatą Laskowicówną w kościele mariackim w Krakowie⁸⁰. Za udział w odsieczy Wiednia Michał został mianowany już 12 września 1683 roku stolnikiem podolskim⁸¹. Wilkońscy pozosta-

⁷⁷ ANKr., KGO, *Relationes (copiae) XVI-XVIII wiek*, sygn. 29/6/0/1/42, s. 795.

⁷⁸ W 1692 r. regulowano czynsz z Dąbrówki, gdzie ostatni raz występował jej właścicielem Reynekier. W 1696 r. Michał Wilkoński regulował przed sądem grodzkim w Oświęcimiu sprawę młyna w Dąbrówce, zob. ANKr., KGO, *Relationes (copiae) XVI-XVIII wiek*, sygn. 29/6/0/1/42, s. 795. S. Żeliwski, *Historia parafii Stryszów Archidiecezji Krakowskiej*, mps w APS, s. 1-2; S. Temberski, *Roczniki 1647-1655*, wyd. W. Czermak, t. XVI, Kraków 1957, s. 349.

⁷⁹ B. Twardowski, *Spis Rycerstwa Polskiego walczącego z Janem III pod Wiedniem oraz Szyk Bojowy Wojsk Polskich i sprzymierzonych dnia 12 Września 1683 r. Na pamiątkę dwóchsetnej rocznicy obchodu zwycięstwa pod Wiedniem wydał B. T. z portretem Króla Jana, tablicą szyku bojowego, tablicą herbów rycerstwa i planem bitwy Wiedeńskiej*, Poznań 1883, s. 23.

⁸⁰ *Metryki kościoła mariackiego i katedry na Wawelu w Krakowie*, oprac. J. Sygański, Lwów 1912, s. 31.

⁸¹ Był stolnikiem podolskim od 12 IX 1683 do 12 VI 1700 r., zob. *Urządnicy województwa podolskiego XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Przyboś, t. CCCXXVIII, red. K. Baczkowski, Kraków 1994, nr 562; K. Niesiecki, *Korona Polska przy złotej wolności starożytnymi wszystkich katedr, prowincji i rycerstwa klejnotami...*, t. IV, Lwów 1743, s. 537.

wali właścicielami Dąbrówki aż do końca XVIII wieku, bowiem między 1799 a 1807 rokiem zakupił ją od Józefa Wilkońskiego Józef Kalasanty Gorczyński⁸². Ostałówka wraz z Zagórzem przeszła zaś w 1699 roku w ręce Jacentego Przerębskiego, właściciela pobliskiej Łękawicy⁸³.

Podsumowanie

Przez cały XVII wieku (poza jednym wyjątkiem) właścicielami majątku ziemskiego w Dąbrówce i Ostałowej byli przedstawiciele średniej szlachty, głównie posesjonaci i zarazem urzędnicy księstwa zatorskiego. Tym, co z pewnością wyróżniało ich w kontekście XVIII-wiecznych właścicieli była praktyka licznych i hojnych legatów, sprowokowana kontreformacją i szerzącymi się raz za czas epidemiami morowego powietrza oraz zaprowadzonego w Stryszowie przez Arcybractwo Matki Boskiej Pocieszenia kultu maryjnego. Następcy Strzałów i Paszkowskich nie kwapili się już do podobnych zapisów i fundacji pobożnych. Raczej ograniczali się do potwierdzania i wypłacania istniejących wyderkaufów. Pod koniec XVII wieku dochodziło nawet do tego, że Michał Wilkoński zaczął podważać legaty pobożne i przywileje stryszowskiego kościoła, a nawet zachęcał chłopów (również dąbrowskich) do zmniejszenia liczby wydawanego proboszczowi mesznego. W nawiązaniu do jego postawy, tym bardziej warto podkreślić zaangażowanie Jana i Barbary Paszkowskich czy Stanisława i Teresy Biegańskich w życie parafialne lokalnych kościołów i zakonów. Zupełnie inaczej wyglądały też relacje Paszkowskich i Wilkońskiego z poddanymi, czego świadectwem jest ostrożna wobec chłopów polityka Michała Wilkońskiego po buntach chłopskich w starostwie lanckorońskim⁸⁴. Artykuł jest jednak zaledwie asumptem do dalszych studiów nad przeszłością beskidzkiej wsi Dąbrówki oraz jej przysiółka Ostałowej.

⁸² W konskrypcji z 1799 r. wzmiankowano jako właściciela Dąbrówki Józefa Wilkońskiego, zaś w 1807 r. dominium Stryszów, należące do Gorczyńskich obejmowało już Stryszów i Dąbrówkę wraz z częścią Ostałówki. Autor tego artykułu mylnie wskazał zatem ostatnią właścicielką Dąbrówki z rodziny Wilkońskich – Zofię, por. ANKr., *Teki Antoniego Schneidra*, sygn. 29/684/0/1/1829, k. 10, 29; M. P ł o n k a, *Dwór w Dąbrówce...*, s. 218.

⁸³ ANKr., KGO, *Relationes (copiae) XVI-XVIII wiek*, sygn. 29/6/0/1/42, s. 1078-1079.

⁸⁴ A. P r z y b o ś, *Powstanie chłopskie w starostwie lanckorońskim i nowotarskim w r. 1670*, Kraków 1953.

ANEKS⁸⁵

[Dąbrówka] 13 II 1664

Fundacja krów żelaznych w ramach legatu pobożnego na rzecz parafii w Stryszowie.

Oryginał: brak.

Kopia: Odpis z księgi grodzkiej oświęcimskiej z 1684 r., potwierdzony w 1781 r., AKMK, sygn. APA 300, brak nr kart.

Wzmianki: APS, *Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryszoviensis*, sygn. II.2.3, s. 53-54.

Jan z Brzezia i Barbara ze Sosnowic Paszkowscy małżonkowie zeznajemy tym pisanem naszym, rękami naszymi podpisanym i pieczęciami naszymi zapieczętowanym, a do rąk Wielebnemu Jegomości Księdzu Chryzostomowi Górskiemu Plebanowi na ten czas stryszowskiemu danym, żeśmy dali, darowali Kościołowi na pamiątkę świętego Mikołaja Biskupa, Patrona naszego w Stryszowie położonemu, a to tak po zmarłych powietrzem poddanych we wsi Dąbrówce w roku przeszłym naszych, a na nas jako Panów Dziedzicznych ich przypadłych, jako i u różnych Poddanych naszych za nasze własne pieniądze kupnych krów w liczbie ośm, któreśmy krowy przy bytności wzywyż mianowanego Jegomości Księdza Plebana Kościelnemu na ten czas będącemu stryszowskiemu, prawowitemu Stanisławowi Smągłowi zdali i z rąk naszych oddali, które to krowy z rąk swoich tenże pomieniony Kościelny przy bytności naszej i Jegomości Księdza Plebana wziął na czynsz doroczny w tejże wsi Dąbrówce i Ostałówce poddanym na ten

⁸⁵ Tekst zapisu Paszkowskich został zmodernizowany zgodnie z instrukcją wydawniczą Kazimierza Lepszego. Uspółcześnienie dotyczyło znaków interpunkcyjnych i diakrytycznych. Również do obecnych norm ortograficznych dostosowano pisownię łączną i rozłączną oraz wyrazy odnotowane z dużej i małej litery. Do rozpoznania słownictwa historycznego posłużono się *Słownikiem staropolskim*. Występujące w tekście podkreślenia pochodziły z ekstraktu oblaty zapisu w księdze grodzkiej oświęcimskiej w 1684 r., ewentualnie zostały wprowadzone w 1781 r., kiedy dokument został uwierzytelniony. Mimo iż podkreślenia są wtórne, zostały zaznaczone w tekście, co jest zgodne ze współczesnymi trendami edytorskimi. Przy edycji zapisu korzystano również z publikacji Janusza Tandackiego i Krzysztofa Kopńskiego, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014; *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do pol. XIX w.*, red. K. Lepszy, Warszawa 1953 *Słownik staropolski*, t. 1-11, 1953-2002.

czas już Jegomości Panu Stanisławowi Biegańskiemu i małżonce jego, a córce naszej w prawo dziedziczne przez nas zeznających oddanym mianowicie pracowitemu Grzegorzowi Szczepusiu – synowi niegdy pracowitego Szczepana Szczepusia kmieciowi w Dąbrówce dobrze osiadłemu na roli Klimkowiczowej siedzącemu krów dwie w liczbie, zdrowe, rosłe, młode, do pożytku godne, każda waloru swego na ten czas mająca złotych 15, a to po zmarłym powietrzem Marcinie Goździku zagrodniku dąbrowskim. Item pracowitemu Łukaszowi Stankowiczowi w Ostałowy kmieciowi dobrze osiadłemu na roli od lasa ostatniej Łękawskiego⁸⁶ mieszkającemu krów w liczbie dwie, a to po zmarłej Małgorzacie Stankównie dziewce, także każda waloru mająca złotych piętnaście. Item pracowitemu Janowi Tomowiczowi knapowi⁸⁷ w Dąbrówce zagrodnikowi krowę jedną, po Nieboszczyku Grzegorzowi Klimkowiczowi kmieciu zmarłym w Ostałowej dobrze osiadłemu w Ostałowej także waloru złotych piętnaście. Item opatrzniemu Marcinowi Nowaczkowi woźnemu i kmieciowi dobrze osiadłemu w Ostałowej na roli Wyparłowskiej mieszkającemu krów dwie, jedną kupną za nasze pieniądze własne u Jurowej Goździcki wdowy, a drugą krowę po zmarłej pracowitej Reginie Szpotoronce we dworze dąbrowskim powietrzem zmarłej, za którą pominionej Jurowy dałem złotych piętnaście, a ta druga po Szpotoronce dziewce tegoż też jest waloru złotych piętnaście. Item Matysowi Małowiczowi kmieciowi w Dąbrówce dobrze osiadłemu na roli Nędzowskiej mieszkającemu krowę jedną w pewnym długi, to jest we złotych piętnastu nam od niego daną, od których to krów ciż wzwyż mianowani każdy z osobna najmniej od najętej sobie krowy czynszu rocznego od każdej w każdym roku na dzień i święto świętego Marcina po złotemu jednemu i groszy sześć do rąk pracowitego Kościelnego stryszowskiego teraz będącego i na potym po zejściu jego inszym kościelnym po sobie następującym oddawać w dobrych pieniądzach powinny będą. A że taki czynsz mały od tych krów naznacza się lubo to lata droższe, a to dlatego, że uchowaj Boże przypadku jakiego na którą krowę, z tych krów tedy Kościół już na tym szwankować nie będzie, ale w całości u każdego najemnika i u potomków ich zostawać, a nie ginąc takowa krowa będzie. Za których to wzwyż najemników mianowanych wszystkich, którzy najęli te

⁸⁶ Lasu leżącego od strony wsi Łękawica.

⁸⁷ Tkacz, sukiennik.

krowy w liczbie ośm i za same wszystkie, którzy przy bytności tak nas zeznających jako i przy bytności Jegomości Pana Stanisława Biegańskiego już na ten czas Dziedzica wsi dąbrowskiej i ostałowskiej, także przy bytności Jegomości Księdza Plebana stryszowskiego i pracowitego wzwyz mianowanego Kościelnego wszystka Gromada tak dąbrowska, jako i ostałowska nemine excepto quotquot sunt nunc et in posterum erunt ręczą i przyrzekają, że te krowy u tych wzwyz mianowanych najemników w całości swojej Kościołowi stryszowskiemu zostawać będą i jako quotannis⁸⁸ czynsz wzwyz wyrażony i naznaczony od nas do rąk Kościelnego stryszowskiego oddawać będą, submitując⁸⁹ się jeszcze i te Gromady, że tego przestrzegać będą, że ten Kościół stryszowski w tych krowach szwanku żadnego mieć nie będzie, a na ostatek poddając się i pod to, i z Sukcesorami swemi iż, czego Boże uchwaj, gdyby która krowa z tych ośmiu krów jakimkolwiek sposobem zginęła, albo który najemnik zubożał, albo jako się to trafia uciekł i jaką krowę kościelną wziął, żeby jej dostać Gromada nie mogła, wtedy też Gromady takową krowę zgubioną na miejsce jej inszą za swoje pieniądze złożywszy się na nią kupią i z potomkami swojemi submitują i obowięzują się, którą to krowę kupną na miejsce zgubionej nając człowiekowi dobremu, co by u niego nie zginęła, a czynsz od niej oddawany był do rąk Kościelnego stryszowskiego póki Kościół kościołem stać będzie, żeby ta intrata od tych krów ośmiu nigdy dorocznie nie zginęła powinni będą, czego przez miłość Pana Odkupiciela naszego jako Owieczki miłujące Owczarnię swoją to jest Kościół świętego Mikołaja Patrona naszego i Synowie prawdziwej i dobrej Wiary Świętej Rzymskiej Katolickiej pilnować, przestrzegać i tych krów ośmiu patronami obowięzują się. Którego tedy jeszcze od ośmiu krów tych najętych rachując od każdej po złotemu jednemu i groszy sześć, czyni summa złotych dziewięć i groszy osiemnaście, upatrując tedy i uważając, co by za te pieniądze i czynsz ten doroczny na cześć i chwałę Panu Bogu w Trójcy Świętej Jedynemu i na ozdobę Kościołowi świętego Mikołaja Patrona naszego i tej wszystkiej Gromady dąbrowskiej dedykowanego sprawić, uważamy że nie może być nic potrzebniejszego i pożyteczniejszego jako Dusze zmarłych ludzi ratować Ofiarami Świętymi i kościół ten Świętego Mikołaja dachem po-

⁸⁸ Corocznie.

⁸⁹ Przedstawiając, oferując.

krywać, aby ten Dom Pański przez nieopatrność nie upadł, ale długo wiecznie stał na swym postawionym miejscu, i żeby jakiej ruiny i szkazy nie odnosił, czego się siła trafia i często i gęsto na oko widzimy, gdy Dom Pański pokrycia swego nie ma, zwykł więc aż do fundamentu upadać i ruinę odnosić. Przeto tedy naznaczamy aby z tego czynszu dorocznego za trzy złote i groszy osiemnaście w każdym roku gontów i gwoździ, ile te trzy złote osiemnaście groszy wystarczyć mogą Kościelny za wiadomością Jegomości Księdza Plebana stryszowskiego jako pierwszego Dyrektora Domu tego Świętego kupić i takową materią na miejscu dobrym chował, że gdy potrzeba przypadnie albo wiatry dachy poruszają, albo in parte⁹⁰ oberwą, aby temi gontami nieodwłocznie⁹¹ takowe dachy od wiatrów napsowane ratować zaraz i one oprawić, ażeby ten Dom Pański żadnej w ścianach kościelnych przez zły dach nie odnosił skazitelności. A co się tyczy, jakośmy wyżej nadmienili, Dusze zmarłych ratować, tak tedy naznaczamy z tego czynszu złotych sześć na cztery Msze, po półtora złotego na Mszę jedne, które się mają tak odprawować, to jest na każde Suche Dni w piątek, jeżeli może być z procesją tym lepiej, śpiewać Hymn *Dies irae, dies illa dies illa*, Psalmy *Miserere mei, Deus et Salve Regina*, a za to od Kościelnego Jegomości Księdza Plebana niech weźmie złoty jeden groszy piętnaście na każdą Mszę, inkludując⁹² w to co szkolnego według woli Jegomości Księdza Plebana upraszając, aby Dusza Rodziców naszych i poddanych na ten czas naszych i przedtem będących zmarłych w tych ofiarach świętych nie przepominać⁹³, co wszystko Jegomości Księdzu Plebanowi terazniejszemu i inszym po sobie następującym jako Gospodarzowi Domu tego świętego miłującemu Go poruczamy, upraszając przez miłość Ukrzyżowanego, aby to to nasze małe legatum mieli in suo patrocinio, żeby się na co inszego ten czynsz nie obracał, tylko na to jakośmy wzywać naznaczyli, a nas przed Panem Bogiem w tym Domu Świętym nie zapominał tak za żywota jako i po śmierci, i sukcesorów naszych po sobie następujących. Na co dla utwierdzenia i pamięci to nasze pismo dajemy, prosząc Pana i Stwórcę naszego, aby to małe i liche według możności

⁹⁰ Po części.

⁹¹ Niezwłocznie.

⁹² Włączając, wliczając.

⁹³ Wypominać.

naszej legatum Kościołowi temu świętemu przez nas ofiarowane przyjąć jako Pan łaskawy, miłosierny za wdzięczne raczył. Ciebie Przenaświętsza Bogarodzico o przyczynę do Syna Twego Najmilszego, a o odpuszczenie grzechów naszych i dostąpienie Królestwa Jego Świętego prosimy. Czego dopomóż⁹⁴ nam święty Mikołaju Patronie nasz Kościelny. Amen. Datum et scriptum hoc legatum in praedio bonorum villae Dąbroviae. Die decima tertia mensis Februarii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Quarto. Stanisław z Brzezia Paszkowski, Barbara Paszkowska z Sosnowic manu propria. Loca duorum sigillorum oryginale vero praemiserti scripti idem offerens illico ab Officio praesenti recepit.

Actum in Castro Osviecimensi feria quarta ante Festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Octuagesimo Quarto.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Narodowe w Krakowie

Księgi grodzkie krakowskie, *Inscriptiones, relationes, decreta officii 1571*, sygn. 29/5/0/1/103.

Księgi grodzkie krakowskie. Relationes 1767, sygn. 29/5/0/2/872.

Księgi grodzkie krakowskie, Inscriptiones 1692, sygn. 29/5/0/1/328.

Księgi grodzkie krakowskie. Inscriptiones 1700, sygn. 29/5/0/1/339.

Księgi ziemskie zatorskie, *Inscriptiones (inducta) 1577-1585*, sygn. sygn. 29/2/0/2/6.

Księgi ziemskie zatorskie, *Decreta 1601-1603*, sygn. 29/2/0/4/21.

Księgi ziemskie zatorskie, *Decreta 1608-1610*, sygn. 29/2/0/4/23.

Archiwum Główne Akt Dawnych

Archiwum Skarbu Koronnego, *Rejestr poborowy woj. krakowskiego 1576*, sygn. 1/7/0/3/114.

Archiwum Skarbu Koronnego, *Rejestr poborowy woj. krakowskiego 1581*, sygn. 1/7/0/3/121.

⁹⁴ W innych zapisach występuje: domódz.

Archiwum Skarbu Koronnego, *Rejestr poborowy powiatu śląskiego 1589*, sygn. 1/7/0/3/128.

Archiwum Skarbu Koronnego, *Rekognicjarz poborowy powiatu śląskiego 1609*, sygn. 1/7/0/6/48.

Archiwum Skarbu Koronnego, *Rejestry pogłównego generalnego woj. krakowskiego i poznańskiego 1662-1676*, sygn. 1/7/0/3/68.

Archiwum Skarbu Koronnego, *Rejestry pogłównego generalnego woj. krakowskiego i poznańskiego 1662-1676*, sygn. 1/7/0/3/68.

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

Rejestry podatkowe powiatu śląskiego (księstw oświęcimskiego i zatorskiego) z lat 1629, 1684, 1690 i 1699, sygn. Rps 261/IV.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

Acta actorum institutionum, erectionum, provisionum, resignationum, foundationum, inscriptionum, obligationum, testamentorum, protestationum, constitutionum procuratorum quam definitivarum ac aliarum rerum coram iudicio... Nicolai Oborski..., sygn. AOff 146.

Teczka Parafii Stryszów, sygn. APA 300, brak nr kart.

Visitatio quindecim decanatum, nempe: Skavinensis, Zathoriensis, Novi Montis, Skalensis, Wrocimoviensis, Adreoviensis, Kijensis, Paczanoviensis, Oswiecimensis, Żywiecensis, Witoviensis, Skoliensis, Opatovecensis, Wielicensis et Plesnensis a Peril. et R.D. Nicolao Oborski, episcopo Laodicensis, suffraganeo, archidiacono, vicario in spiritualibus generali Cracoviensi in annis 1663-1665 expedita, sygn. AV 8.

Visitatio externa decanatus Zatoriensis a. D. 1670 in mense Aprili, sygn. AV Cap 50.

Actus visitationis externae ecclesiarum decanatus Zatoriensis expeditae mense Augusto a. D. 1679 per. R. D. Andream Pęgowski, archidiaconum Cracoviensem, sygn. AV Cap 54.

Archiwum Prowincji Bernardynów

Historia Calvariae..., sygn. IV-a-1.

Archiwum Parafialne w Stryszowie

Fascykul kopii wszystkich znanych Kolendowiczowi spraw zw. z przeszłością parafii Stryszów.

Fascykul z dokumentami w sprawie sporów między księdzem Aleksandrem Piotrowskim i Michałem Wilkońskim, sygn. II.2.5.

Fundationes parochiae Stryszów. XVIII wiek, k. 8.

Metrica Matrimonialis (1729–1771) et supplementum (1718–1724), sygn. II.1.1.2.

Liber documentorum copiatorum Ecclesiae Stryzoviensis, sygn. II.2.3.

Liber omnium parochorum, administratorum, cooperatum parochiae Stryszów, sygn. II.4.9.

Opisanie parafii w Stryszowie ks. F. Kolendowicza.

Varia I. Sprawy finansowo-gospodarcze (1773-1945), k. 11.

Żeliwski S., *Historia parafii Stryszów Archidiecezji Krakowskiej*, mps w APS.

Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka Książąt Czartoryskich

Zbiory Łoyki, *Skarb*, t. 1: *Regestr pogłównego prowincyi malopolskiej 1676*, sygn. 1099 IV Rkps, s. 122

Źródła drukowane

Andrzeja Komonieckiego Dziejopis Żywiecki, t. 1, wyd. S. Szczotka, Żywiec 1937.

Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego, t. 7, Lipsk 1841.

Heumann S., *Wiadomość o parafii Zembrzyce*, Kraków 1898.

Metryki kościoła mariackiego i katedry na Wawelu w Krakowie, oprac. J. Sygański, Lwów 1912.

Księga metrykalna kościoła pw. św. Michała Archanioła w Zebrzydowicach z lat 1628-1776, oprac. D. Kupisz, Warszawa 2021.

Soudní knihy osvětímské a zátorské z r. 1440-1562, oprac. R. Raucher, Praga 1931.

Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 12, Warszawa 1916.

Wiadomość o parafiach mucharskiej, zembrzyckiej i suskiej napisane przez proboszcza zembrzyckiego ks. Stanisława Heumanna 1898-1900, red. T. Wojtanek, Zembrzyce 2018.

Prasa

„Dzwonek III Zakonu S. O. N. Franciszka Serafickiego”, R. 3, nr 2 (sierpień 1887), s. 55-57.

Opracowania

Antos J., *Parafia Paszkówka. Materiały do historii parafii i wspomnienia*, Kraków 2021.

Graff T., Wołyniec B., Wróbel E. E., *Mikołaj Zebrzydowski (1553-1620). Szkic biograficzny*, Kraków 2020.

Graff T., *Najstarsze Bractwo Różańcowe w Wadowicach 1616-1822*, Kraków 2020.

Jewuła L., *Postanowienie dla paktów krów w dobrach kapitulnych z 1828 roku jako źródło do badania historii wsi i dochodowości kościelnych majątków w Galicji*, źródło: <http://galicja-ur.e-kei.pl/p1/index.php/pol/Informacje/Konferencje/Postanowienie-dla-paktow-krow-w-dobrach-kapitulnych-z-1828-roku-jako-zrodlo-do-badania-historii-wsi-i-dochodowosci-koscielnych-majatkow-w-Galicji> [dostęp: 15 VIII 2022].

Kaniewska I., *Strzala Hieronim (ok. 1555-1620)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 44, Warszawa-Kraków 2006-2007, s. 553-554.

- Kutrzeba M., *Spojrzenie na materialne i niematerialne przejawy duchowości w życiu codziennym ludności wsi okolic Błażowej na przestrzeni wieków*, [w:] *Małe miasta: duchowość kanoniczna*, red. M. Zemło, Białystok 2020, s. 435-445.
- Laszuk A., *Szlachta w województwie krakowskim w świetle rejestrów pogłównego z 1662 roku*, „Przegląd Historyczny”, T. 79 (1988), nr 3, 425-456.
- Lenczewski T., *Russoccy herbu Zadora. Zarys monografii rodu*, Warszawa 2005.
- Lenczewski F., *O kościołach i parafiach w Stryszowie i Zakrzowie*, „Nasza Przeszłość”, t. 45 (1976), s. 191-233.
- Lenczewski F., *Osadnictwo w regionie Mucharza i Lanckorony w XIV-XVIII wieku*, „Wierchy”, R. 38 (1968), s. 197-201.
- Lubczyński M., *Szesnastowieczne testamenty szlachty krakowskiej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 63 (2015), z. 4, s. 611-622.
- Marzec A., *Marcówka*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. IV, zes. 1, oprac. W. Bukowski, J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, A. Marzec, M. Wilamowski, M. Wolski, M. Zdanek, współpraca archeologiczna S. Kołodziejski, pod red. W. Bukowskiego, Kraków 2006, s. 122-123.
- Noga Z., *Urzędnicy miejscy Krakowa, cz. 2: 1500–1794*, Kraków 2009.
- Pielas J., *Rejestr pospolitego ruszenia księstw oświęcimskiego i zatorskiego z 18 października 1621 roku*, „Res Historica”, 42 (2016), s. 353-377.
- Płonka M., *Dwór w Dąbrówce – przykład zabytku ocalonego wskutek budowy sztucznej zbiornika wodnego*, „Małopolska – Regiony – Regionalizmy – małe Ojczyzny”, nr 21 (2019), s. 213-235.
- Poczet soltysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów Miasta Krakowa: 1228-2010*, red. B. Kasprzyk, Kraków 2010.
- Posłowie ziemscy koronni 1493-1600*, red. I. Kaniewska, Warszawa 2013.
- Przyboś A., *Powstanie chłopskie w starostwie lanckorońskim i nowotarskim w r. 1670*, Kraków 1953.
- Rajman J., *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków 1998.
- Rejman A., Nowakowski A., *Szkoła w Dąbrówce na tle dziejów miejscowości (1911-2020). Przyczynek do historii gminy Stryszów*, Rzeszów 2022.
- Studnicki G., *Barwałd. Zarys dziejów*, Wadowice 1994.
- Szymańska I., *Podlaski fragment historii rodu Paszkowskich herbu Zadora*, „Juchnowieckie Szepty o Historii”, 3 (2018), s. 47-57.
- Sikora F., *Dąbrówka*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. I, zes. 1, opr. Zofia Leszczyńska-Skrętowa, Franciszek Sikora, Wrocław 1980, s. 522.
- Temberski S., *Roczniki 1647-1655*, wyd. W. Czermak, t. XVI, Kraków 1957, s. 349.
- Twardowski B., *Spis Rycerstwa Polskiego walczącego z Janem III. pod Wiedniem oraz Szyk Bojowy Wojsk Polskich i sprzymierzonych dnia 12 Wrze-*

- śnia 1683 r. Na pamiątkę dwóchsetnej rocznicy obchodu zwycięstwa pod Wiedniem wydał B. T. z portretem Króla Jana, tablicą szyku bojowego, tablicą herbów rycerstwa i planem bitwy Wiedeńskiej, Poznań 1883.*
- Urban W., *Chłopi wobec reformacji w Małopolsce w drugiej połowie XVI wieku*, Kraków 1959.
- Urzędnicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1990.
- Urzędnicy województwa podolskiego XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Przyboś, t. CCCXXVIII, red. K. Baczkowski, Kraków 1994.
- Wybranowski A., *Ongi w dworach i dworach szlacheckich*, Warszawa 1901.
- Wyczawski H. E., *Kalwaria Zebrzydowska. Historia klasztoru bernardynów i kalwaryjskich drózek*, wyd. 2, Kalwaria Zebrzydowska 2006.
- Ziemierski M., *Losy Adama Toryaniego (po 6 marca 1701-1756/57), syna rajcy krakowskiego Franciszka Toryaniego, w świetle jego testamentu i pośmiertnego inwentarza*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, t. 23 (2017), s. 11-44.
-

MIROSLAW PŁONKA – asystent w Katedrze Historii Nowożytnej Uniwersytetu Pedagogicznego, historyk sztuki (absolwent IHS UJ) i teatrolog (Katedra Performatyki Przedstawień UJ), doktorant na kierunku historia w Instytucie Historii i Archiwistyki UP; sekretarz redakcji „Rocznika Krakowskiego”, autor pracy magisterskiej pt. „Finis theatri sacri? Wpływ reform liturgicznych Soboru Trydenckiego i Soboru Watykańskiego II na parateatralne elementy kulturowego dziedzictwa Kościoła Katolickiego”, za którą otrzymał nagrodę specjalną Fundacji Wspierania Kultury IRSA; autor monografii poświęconej dziejom parafii Stryszów.